

ОДИНИЧНІ ЖІНОЧІ ІМЕНА м. ТЕРНОПОЛЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано склад одиничних жіночих особових імен м. Тернополя другої половини ХХ століття, почерпнутих із актових записів та журналів видачі свідоцтв про народження архіву міського відділу реєстрації актів цивільного стану Тернопільського міського управління юстиції; визначено статистичну організацію жіночого іменника ХХ століття, здійснено його аналіз.

Ключові слова: антропонім, жіночі імена, іменник, одиничні імена, особове ім'я.

Нина Свистун. ЕДИНИЧНЫЕ ЖЕНСКИЕ ИМЕНА г. ТЕРНОПОЛЯ ВТРОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА

В статье проанализировано состав единичных женских имён г. Тернополя второй половины ХХ века, которые выбраны из актовых записей и журналов выдачи свидетельств о рождении архива городского отдела регистрации актов гражданского состояния Тернопольского городского управления юстиции; определена статистическая организация женского именника ХХ века, проведён его анализ.

Ключевые слова: антропоним, женские имена, именник, единичные имена, личное имя.

Nina Svystun. A SINGLE FEMALE NAMES OF TERNOPIIL IN THE SECOND PART OF TWENTIETH CENTURY

The article analyzes the composition of individual women's personal names of Ternopil in the second half of the twentieth century, taken from documentary records and journals issuing birth certificates of Archive City Department of Vital Records Ternopil City Department of Justice. Statistical organization of female noun of the twentieth century has been defined and its analysis has been done.

Key words: anthroponym, women's names, names, single names, personal name.

Власні найменування людей як типові номінативні одиниці є об'єктом вивчення різних наук – мовознавства, етнографії, історії, державного права, естетики, психології, філософії. Антропонімія як система власних особових назв заслуговує ґрунтовного вивчення як з теоретичного, так і з практичного погляду. Ця наука має важливе значення для адміністративно-юридичної практики, для упорядкування засобів ідентифікації населення, збагачення національного іменника.

Прикладом фундаментальних досліджень особових імен та іменників окремих регіонів України є праці О. Ю. Карпенко [3; 4], О. Ю. Касім [5; 6], Л. В. Кракалії [7], С. Є. Панцьо [8], Г. Д. Панчук [9], І. Д. Сухомлина [10], П. П. Чучки [11; 12] тощо.

Метою нашої статті є спроба виявити склад жіночих особових імен м. Тернополя у другій половині ХХ століття, визначити статистичну організацію жіночого іменника ХХ століття, здійснити його аналіз.

Джерельною базою дослідження стали актові записи про народження та журнали видачі свідоцтв про народження з архіву міського відділу реєстрації актів цивільного стану Тернопільського міського управління юстиції.

Як відомо, власні особові імена утворюють стійкий пласт одиниць і входять до найбільш активної лексики загальнонаціональної мови. Функціонування власних назв підпорядковане не лише мовним законам, а й залежить від різних позалінгвістичних чинників – соціально-історичних, культурних та юридичних закономірностей. Власне ім'я розглядається переважно як мовне явище в аспекті його лінгвістичного та історичного розвитку. Ім'я – це знак, на основі якого індивідуалізується та ідентифікується особа.

Динамічні зміни найчастіше відображаються у власних особових іменах людей. Одні імена виходять з ужитку, набуваючи статусу маловживаних і рідкісних, інші входять до активного вжитку, набуваючи статусу широковживаних та найуживаніших. Антропонімійна система рухома не лише в діахронічному плані (змінюється склад імен), а й в синхронічному (імена, вживані в конкретний період життя мови, взаємопов'язані між собою) [2]. Саме тому синхронічний та діахронічний аналізи, маючи різні предмети дослідження в межах одного об'єкта – мови або котрогось її елемента, – доповнюють один одного та дають змогу простежити і сучасний стан іменника, і його зміни в процесі історичного розвитку. Досліджуючи іменник певного регіону, доцільно виділяти в ньому синхронічні зміни для того, щоб, по-перше, вивчити системні зв'язки структурних елементів та їх функціонування в конкретний момент життя мови і, по-друге, уявити собі історію мови шляхом зіставлення якомога більшої кількості синхронних зрізів.

Суцільне дослідження особових імен певної території, здійснене протягом тривалого часу, дає змогу виявити діахронічні зміни іменника певної території, основні тенденції, що діють при цьому, дозволяє простежити закономірності розвитку і функціонування загальнонаціонального іменника загалом.

Незважаючи на багатонаціональне населення міста, основу жіночого іменника м. Тернополя становлять українські традиційні імена, які активно функціонували упродовж століття. Це дає нам право говорити про власне український іменник міста. Щодо національного складу населення, то суттєві зміни відбулися у післявоєнний період. Звідси, як із інших областей Західної України, було переселено на батьківщину поляків, чехів. Тільки на територію Польщі було евакуйовано майже 227 тис. осіб. До поселень, з яких виїхали ці люди, було переселено українців з Польщі, Чехословаччини. З Польщі прибуло біля 160 тис. чол. Ці переселення спричинили зниження частки польського, чеського населення і збільшення частки українців у національному складі населення Тернопільщини [1]. Звичайно, що такі історичні зміни в національному складі населення не могли не відбитися на системі власних імен.

В українському жіночому іменнику 1950-2000 рр. виділяємо п'ять статистичних груп: 1) найуживаніші імена (так звані частотні десятки); 2) широковживані імена нижче десятка; 3) маловживані імена (в тому числі найменш уживані); 4) рідкісні; 5) чужомовні. За ними і будуть розподілені імена.

Жіночий іменник м. Тернополя другої половини ХХ століття дуже цікавий і різноплановий. Він характеризується великою кількістю як традиційно вживаних, так і запозичених імен.

У різні періоди другої половини ХХ століття у статусі найбільш уживаних жіночих імен перебувало 22 особових імені: *Аліна, Анастасія, Валентина, Вікторія, Галина, Діана, Ірина, Катерина, Лариса, Любов, Людмила, Марія, Мар'яна, Надія, Наталія, Оксана, Олена, Ольга, Світлана, Тетяна, Христина, Юлія*. Сорок років поспіль у складі найуживаніших перебували антропоніми *Галина, Ірина, Наталія, Ольга*, п'ятдесят років – антропонім *Тетяна*. Слід відзначити особове ім'я *Марія*, яке стояло на провідних позиціях, починаючи з ХІХ століття. Протягом ХХ століття воно продовжувало функціонувати і не опускалося нижче рівня широковживаних.

Склад частотного десятка оновлювався не постійно, зокрема у ІІІ та ІV зрізах (1970-ті, 1980-ті рр.) не додалося жодного «нового» імені. Продовжують функціонувати одні й ті ж імена, змінюючи лише місцезнаходження. Частотні ж десятки інших зрізів постійно оновлювалися. Додавалося по 2-3 «нових» особових імені, витісняючи з ужитку інші.

Упродовж досліджуваного періоду на першому місці перебувало 5 імен: *Анастасія* (2000 р.), *Галина* (1960 р.), *Ірина* (1990 р.), *Людмила* (1950 р.), *Наталія* (1970 р.). Протягом усіх зрізів у першому десятку перебувало ім'я *Тетяна*, лише змінюючи позицію – покращуючи або послаблюючи її. У всіх зрізах, крім одного, зафіксовано антропоніми *Галина, Ольга* (крім останнього), *Ірина, Наталія* (крім першого).

Зазначимо, що стабільну основу частотного десятка жіночого іменника складають традиційні імена *Галина, Ірина, Людмила, Надія, Наталія, Ольга, Олена, Світлана, Тетяна*.

Порівнюючи середину та кінець століття, можна простежити цікаву тенденцію у кількісному плані (пор. табл. 1).

Таблиця 1

**Співвідношення найуживаніших жіночих імен
у середині та кінці ХХ століття**

№ п/п	Ім'я	Кількість реєстрацій у 1950 р.	Ім'я	Кількість реєстрацій у 2000 р.
1.	Людмила	68	Анастасія	122
2.	Валентина	52	Юлія	90
3.	Тетяна	46	Вікторія	81
4.	Галина	36	Христина	78
5.	Ольга	28	Тетяна	72
6.	Надія /Любов	27/27	Ірина	61
7.	Світлана	25	Наталія	53
8.	Лариса	22	Катерина	52
9.	Марія	21	Діана	51
10.	Ірина	11	Аліна	50

Частотний десяток за півстоліття оновився на 80%. Лише два імені – *Ірина* і *Тетяна* – продовжували функціонувати серед найуживаніших.

Широковживані жіночі імена цікаві тим, що більшість із них підвищувала свій статус і входила до складу частотного десятка найуживаніших імен. Група широковживаних імен нижче десятка нараховує 32 антропоніми: *Анна (Ганна), Анастасія, Алла, Валентина, Вікторія, Віра, Дарія, Зоряна, Ілона, Інна, Катерина, Лариса, Лілія, Любов, Людмила, Марія, Мар'яна, Марта, Надія, Наталія, Оксана, Олександра, Олена, Ольга, Світлана, Соломія, Софія, Стефанія, Тамара, Уляна, Юлія, Яна*. Із поданих антропонімів 18 піднімалися у групу найбільш уживаних: *Анастасія, Валентина, Вікторія, Ірина, Катерина, Лариса, Любов, Людмила, Марія, Мар'яна, Надія, Наталія, Оксана, Олена, Ольга, Світлана, Софія, Юлія*. 15 імен ніколи не підвищували свій статус і не входили до складу частотного десятка: *Анна (Ганна), Алла, Віра, Дарія, Зоряна, Ілона, Інна, Лілія, Марта, Олександра, Соломія, Стефанія, Тамара, Уляна, Яна*. Наскрізним широковживаним іменем можна назвати антропоніми *Анна/Ганна* (перебувало у статусі широковживаних протягом усього досліджуваного періоду ХХ століття, крім II зрізу (1960-ті рр.)). Миттєвим зростанням популярності характеризуються імена *Анастасія, Алла, Валентина, Вікторія, Віра, Дарія, Зоряна, Ілона, Інна, Катерина, Лариса, Любов, Людмила, Мар'яна, Марта, Надія, Наталія, Оксана, Олександра, Олена, Ольга, Світлана, Соломія, Софія, Стефанія, Тамара, Уляна, Юлія, Яна*. Вони перебували у групі широковживаних протягом одного-двох зрізів. Характерним є те, що одні імена потрапляли до широковживаних із частотних (погіршували свій статус): *Людмила, Надія, Оксана, Ольга*, з широковживаних у частотні – *Наталія*, інші – з маловживаних, найменш уживаних або й взагалі відсутності (покращуючи свій статус): *Анастасія, Алла, Вікторія, Віра, Дарія, Зоряна, Ілона, Катерина, Мар'яна, Марта, Соломія, Софія, Стефанія, Тамара, Уляна, Юлія, Яна*.

Найвищий відсоток жіночих широковживаних імен спостерігався у VI зрізі (2000 р.) – 25,93%, найменший – у I (1950 р.) – 7,69%.

Дослідження маловживаних жіночих імен свідчить про те, що ця група імен дуже чисельна. Ми поділили їх на маловживані й найменш уживані. За досліджуваний період у групі маловживаних перебувало 55 антропонімів для найменування новонароджених жіночої статі. Із них 28 на деяких зрізах входили до складу центральної частини іменника: *Алла, Аліна, Валентина, Вікторія, Віра, Ганна/Анна, Галина, Дарина/Дарія, Зоряна, Ілона, Інна, Катерина, Лариса, Лілія, Любов, Людмила, Марта, Надія, Оксана, Олександра, Олена, Світлана, Соломія, Софія, Тамара, Уляна, Христина, Яна/Яніна*, 27 – ніколи не підвищували свого статусу і не піднімалися вище статусу маловживаних: *Альбіна, Ангеліна, Анжела/Анжеліка, Антоніна,*

Богдана, Валерія, Василина, Вероніка, Віта, Євгенія, Зінаїда/Зеновія, Іванна, Каріна/Каріна, Леся, Лідія, Любомира, Маргарита, Мирослава, Неоніла, Ніна, Раїса, Олеся, Роксолана, Руслана, Юліана/Юліанна, Ярина, Ярослава.

Другу групу маловживаних імен становлять найменш уживані жіночі імена, проте більшість із них на тому чи іншому етапі досліджуваного періоду піднімалися до групи маловживаних, кількість яких нижча середнього коефіцієнта однойменності, бували також у статусі широкоживаних і найуживаніших.

Склад найменш уживаних особових імен поповнився за рахунок антропонімів Аліса, Валерія, Вероніка, Віолета, Евеліна, Ельвіра, Сніжана.

Рідкісні імена – це імена, зафіксовані лише в одному десятилітті. Протягом півстоліття трапилося 39 рідкісних жіночих імен (питома вага 0,8%). Найбільша кількість рідкісних імен засвідчена у II зрізі – 12 (з варіантами – 14), найменша – у I та IV зрізах – 3 антропонімних одиниці. Межі іменника розширюються за рахунок подвійних імен, що функціонують паралельно з одиничними.

На сьогодні за договорами про навчальне і науково-дослідне співробітництво в Україні мають змогу навчатися люди різних національностей (араби, турки, адигейці тощо). Вони осідають на наших землях, створюють сім'ї, у тому числі і змішані з українками, народжують дітей. Звідси – наявність в антропоніміці м. Тернополя так званих чужомовних імен. Протягом досліджуваного періоду їх виявлено 9.

Так, у I зрізі (1950 р.) трапилося 2 чужомовних імені: *Маура* – єврейське, *Санга* (батьки адигейці), що становить 0,38% від усіх новонароджених дівчат цього періоду. У II зрізі (1960 р.) – 4 імені, носіями яких є дівчата польської національності: *Ельжбета, Здізіслава, Людвіга, Францішка*. У III (1970 р.) та IV (1980 р.) зрізах чужомовні імена не трапилися. У V зрізі (1990 р.) зафіксовано 2 чужомовних імені: *Маріне* (Мнацакопян) – вірменське, *Клара* (Цукерман) – єврейське. Цікавим щодо чужомовних антропонімів виявився VI зріз (2000 р.) – у актових записах про народження зафіксовано потрійне ім'я *Джавала-Антоніна-Евеліна* (батько – адигеєць, мати – українка).

Подібні імена вносять цікаве розмаїття в антропоніміку міста.

Межі жіночого іменника м. Тернополя розширилися за рахунок давніх слов'янських композитивів: *Богуслава, Владислава, Мирослава, Ростислава, Станіслава*.

Отже, жіночий іменник схильний до змін. Він починає свідомо розширюватися за допомогою імен західного типу. Чітко простежується фактор моди на такі імена. Загалом мотиви найменування бувають різні. У наш час вибір імені є юридично вільним і в усіх випадках залежить винятково від волі найменувачів, тобто батьків. Основні фактори, які посприяли популярності того чи іншого імені у XX столітті:

1) милозвучність імені. Батьки дають дитині приємне, милозвучне ім'я, яке подобається (суб'єктивний фактор);

2) релігійний фактор. При виборі імені користуються церковним календарем і називають дитину іменем того святого, на день якого дитина з'явилася на світ;

3) збереження сімейних традицій – найменування новонародженого на честь батька, дідуся, близького родича (*Тетяна, Оксана, Любов, Людмила*);

4) «фактор моди», який «підносить» те чи інше ім'я в певний період (*Анастасія, Вікторія, Діана*).

Серед жіночих імен XX століття панівну позицію займають імена грецького походження (*Алла, Варвара, Галина, Катерина, Майя, Пелагія, Роксана, Текля, Фаїна, Феофана, Христина*) – всього 40 одиниць, що становить 31,74% від усіх наявних офіційних жіночих імен XX століття. На другій позиції залишаються імена латинського походження, їх зафіксовано 27, або 21,42% (*Альбіна, Андріана/Адріана, Валентина, Діана, Карина, Нонна, Тетяна, Юліана*). Велику кількість порівняно з попереднім досліджуваним періодом становлять імена, запозичені з інших мов, їх зафіксовано 27 (21,42%): *Аліна, Аліса, Анжела/Анжеліка, Божена, Віола, Віолетта, Евеліна, Елеонора, Еліна, Елла, Ельвіра, Емілія, Жанна, Ілона, Інеса, Ірма, Кароліна, Ліана, Ліліана, Мальвіна, Ольга, Поліна, Рита, Руслана, Сніжана, Яна, Яніна*. Зафіксовано 19

слов'янських імен (15,07%): *Богдана, Богуслава, Віра, Владислава, Володимира, Злата, Зоряна, Казимира, Любов, Любомира, Людмила, Мирослава, Неля, Ростислава, Ружана, Світлана, Станіслава, Таміла, Ярослава*. Давньоєврейські жіночі імена займають лише 7,14%, їх зафіксовано 9: *Анна, Єлизавета, Іванна, Даниїла, Михайлина, Сусанна, Марія, Соломія, Тамара*.

Оскільки антропонімійна система динамічна, вона постійно змінюється і оновлюється. Іменник оновлюється двома способами: за рахунок неологізмів – нових імен (Весна, Ольвія) та повернення старих, призабутих імен-архаїзмів (*Юстина*), якими характеризуються, зокрема, останні десятиріччя ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойцун Л. С. Тернопіль у плині літ / Любомира Бойцун. – Тернопіль : Джура, 2003. – 390 с. – (Історико-краєзнавчі замальовки).
2. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
3. Карпенко О. Ю. Найуживаніші чоловічі імена російського населення півдня України / О. Ю. Карпенко // Мовознавство. – 1981. – № 3. – С. 80–84.
4. Карпенко О. Ю. Особові імена як концепти та форми їх профілювання // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка / О. Ю. Карпенко. – Тернопіль, 2003. – С. 27–34. (Серія «Мовознавство»; ч. 1).
5. Касим Е. Ю. Динамика русских и украинских имён жителей Одесщины (женский именной) // Русская ономастика: респ. сб. / отв. ред. В. Д. Бондалетов. – Одесса: ОГУ, 1984. – С. 76–81.
6. Касим О. Ю. Про динаміку українських особових імен Одещини / О. Ю. Касим // Мовознавство. – 1990. – №3. – С. 26–31.
7. Кракалія Л. В. Порівняльна характеристика антропонімікону Буковини і Північного Причорномор'я / Л. В. Кракалія // Питання ономастики Південної України: доповіді та повідомлення V Респ. міжвуз. ономаст. конф. (Миколаїв, травень, 1974 р.). – К.: Наукова думка, 1974. – С. 161–165.
8. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини / С. Є. Панцьо. – Тернопіль: Вид-во «Тернопіль», 1995. – 128 с.
9. Панчук Г. Д. Антропонімія Опілля: дис...кандидата філол. наук: 10. 02. 01 / Панчук Галина Дмитрівна. – Тернопіль, 1999. – 284 с.
10. Сухомлин І. Д. Антропонімія Нижнього Дніпра і деякі питання заселення степової України // Питання ономастики Південної України / І. Д. Сухомлин. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 149–152.
11. Чучка П. П. Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності / П. П. Чучка // Мовознавство. – 1988. – №1. – С. 11–21.
12. Чучка П. П. Особові імена в усному мовленні (розмовні варіанти українських особових імен) / П. П. Чучка // Українське усне літературне мовлення: зб. наук. праць / редкол. І. К. Білодід, А. П. Грищенко, М. А. Жовтобрюх [та ін.]. – К.: Наукова думка, 1967. – С. 175–186.

Стаття надійшла до редакції 24.03. 2014 р.